

Актуальна тема номера:

“ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
КРИЗЬ ПРИЗМУ ДОКТРИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
ТА ПРАКТИКИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ”

Наталія Антонюк

кандидатка юридичних наук, доцентка,
суддя Верховного Суду,
секретар Першої судової палати
Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду

ВСТУП ДО АКТУАЛЬНОЇ ТЕМИ

Актуальність і критична необхідність кримінально правової охорони національної безпеки України є беззаперечним постулатом. Причому цілком можна констатувати, що саме охорона національної безпеки держави створює підґрунтя для кримінально правової охорони інших цінностей, як от життя, здоров'я особи, власності тощо. Без належного функціонування держави неможливо забезпечити реалізацію громадянами своїх прав та свобод, створити нормальні механізми для гармонічного розвитку суспільства загалом.

Війна російської федерації проти України була причиною переосмислення значною частиною суспільства ролі держави. Загарбницька політика держави-агресора продемонструвала не лише важливість кримінально правових заходів, спрямованих на охорону національної безпеки України. Абсолютно по іншому пересічні громадяни почали оцінювати суспільну небезпечність посягань на національну безпеку України загалом. І такий розвиток подій був цілком закономірним. Адже історичний досвід демонструє, що держави, які починають війни і ведуть загарбницьку, агресивну політику щодо своїх сусідів, зазвичай використовують агентів, шпигунів для пошуку слабких місць у захисті національної безпеки, підшуковують громадян-зрадників, які стають опорою агресора. Через своїх агентів і внутрішніх зрадників й будується план захоплення, знищення суверенної держави.

Той факт, що після початку широкомасштабного наступу російської федерації на Україну різко зросла кількість кримінальних проваджень, які вносяться до ЄРДР з кваліфікацією як злочини проти основ національної безпеки України підкреслює, що перед цим наступом держава не приділяла достатньої уваги боротьбі з кримінально караними посяганнями на національну безпеку. Тай заради справедливості варто констатувати, що й загалом оцінка суспільством діянь, які становлять державну зраду чи колабораційну діяльність, для прикладу, була зовсім інакшою.

Суспільство, яке десятиліттями жило в мирі, яке лише по розповідях дідусів та бабусь знало про жахи війни, стало лояльним до проявів посягань на національну безпеку. І лише ця страшна агресія російської федерації, яка й зараз триває проти незалежної Української держави, змусила кожну людину як в Україні, так і в світі задуматися над роллю держави в захисті й охороні своїх громадян і необхідності зворотного зв'язку, який полягає у захисті своєї держави від агресивних посягань інших державних утворень.

Варто констатувати, що розділ I Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) до 2014 року, тобто до початку воєнної агресії рф проти України шляхом захоплення Криму та Донбасу, не зазнав змін. Він був одним із найменших розділів Особливої частини КК України. Дослідженню складів злочинів проти основ національної безпеки України присвячувалася увага науковців, однак в порівнянні із іншими питаннями, можна стверджувати, що активної розробки цієї тематики не було.

Після 2014 року законодавець вніс зміни у всі статті розділу I Особливої частини КК України, оскільки чітко встановив, що частину діянь з огляду на кримінологічні показники (передусім поширеність і суспільну небезпечність) необхідно терміново криміналізувати. Йдеться передусім про ст. 114¹ КК України.

Однак практично одразу після так званого другого етапу війни, тобто після повномасштабного вторгнення рф в Україну 24 лютого 2022 року, парламентарі вирішили, що кримінальний закон потребує суттєвого оновлення. Зміни, внесені Законом № 2108-IX від 3 березня 2022 року, суттєво вплинули на систему кримінально караних посягань на національну безпеку України. Адже доповнення КК України положеннями, які встановили кримінальну відповідальність за колабораціонізм вплинуло на співвідношення складів злочинів проти основ національної безпеки між собою та з іншими складами кримінальних правопорушень.

Потреба у науковій розробці проблематики злочинів проти основ національної безпеки України, визначення і наукове коментування ознак складів цих злочинів стали топ-темою як для науковців, так і для практиків. В державі розпочалися сотні кримінальних проваджень за статтями, які містяться в розділі I Особливої частини кримінального закону.

Варто акцентувати, що як до судової практики в частині притягнення винних до кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України, так і до наукових напрацювань щодо цієї проблематики, пристальна увага колег-юристів з інших держав. Як іноземні вчені, так і законодавці інших держав аналізують досвід України в кількох аспектах. По-перше, йдеться про те чи достатньою була та кримінально-правова охорона національної безпеки держави, яка існувала до війни. По-друге, детально вивчається наш досвід, який стосується змін до кримінального закону в частині злочинів проти основ національної безпеки. Йдеться і про своєчасність зміни кримінального закону, і про оцінку цих змін вченими та практиками, і про адаптацію практиків до нових положень кримінального закону. В результаті такого аналізу іноземні правники планують зробити висновки щодо дієвості положень, спрямованих на кримінально правову охорону національної безпеки у кримінальних кодексах їхніх держав.

Для вітчизняних правників зараз же абсолютно інше завдання. В той час, коли відважні українські воїни ціною свого життя захищають Україну, парламентарі, вчені і правозастосувачі мають вжити всіх заходів для того, щоб механізм кримінально правової охорони національної безпеки України дійсно був дієвим. Для полегшення роботи практиків необхідно вже сьогодні сформулювати максимально чіткі орієнтири, які б дозволили встановити ознаки того чи іншого складу злочину проти національної безпеки, дозволили б розмежувати конкуруючі чи суміжні склади злочинів між собою.

Звісно, що завжди в ході наукової дискусії можна вийти на пропозиції для законодавця в частині необхідності внесення змін до кримінального закону. Однак на перше місце зараз потрібно поставити розуміння того факту, що кримінальний закон у чинній редакції застосовується вже, в цю хвилину і саме пропозиції і практичні висновки про те як його застосовувати вже і зараз є найбільш цінними для того, щоб кримінальний закон був надійною основою для захисту національної безпеки України від злочинних посягань будь-якого ворога.

Виходячи саме із таких міркувань правники, які вже десятиліттями працюють в царині доктрини кримінального права, напрацювали низку підходів щодо змісту найбільш обговорюваних проблем, що стосуються кваліфікації злочинів проти основ національної безпеки України. Звісно ж динаміка розвитку подій як у частині внесення законотворцем змін до кримінального закону, так і конкретні прояви злочинної поведінки окремих осіб на практиці, будуть стимулом для подальших пошуків у цій проблематиці, породжуватимуть нові питання, які потребуватимуть відповіді. Проте все ж базові дослідження, міркування українських вчених стануть важливим орієнтиром як для правоохоронних органів, так і для судів у ході кримінально правової оцінки злочинів проти основ національної безпеки України.